

KÖZLEMÉNYEK

Hamerli Petra

A MAGYAR–OLASZ KAPCSOLATOK ALAKULÁSA 1918–1919-BEN¹

Az első világháborút követő pár hónap, vagyis a padovai fegyverszünet végétől a Tanácsköztársaság bukásáig tartó időszakban a Magyarország és Olaszország közötti diplomáciai viszony meglehetősen ambivalensnek mondható. A két állam az első világháborúban még ellenségként nézett szembe egymással, és az Osztrák–Magyar Monarchia, melynek Magyarország ekkor még része volt, olasz földön kötött fegyverszünetet az antanthatalmakkal. Ezt követően azonban úgy hozták a közös érdekek, hogy a magyarok és az olaszok közeledni kezdtek egymáshoz, és esetleges szövetségről tárgyaltak. Azonban egy magyar–olasz szövetség kedvezőtlenül hatott volna a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságra,² így

---

¹ Az első világháborút követő magyar–olasz kapcsolatok története mindmáig feldolgozatlanak tekinthető annak ellenére, hogy a témában korábban született egy-egy résztanulmány. Elsősorban *L. Nagy Zsuzsa* két cikkét szükséges megemlíteni (Az olasz érdekek és Magyarország 1918–1919-ben. Történelmi Szemle, 1965/2–3. 256.; Itália és Magyarország a párizsi békekonferencia idején, 1919. In: Romsics Ignác (szerk.): Magyarország és a nagyhatalmak a 20. században. Budapest, 1995.), azonban ezek a cikkek a jelen tanulmány szempontjából több okból is vázlatosnak tekinthetők. Egyrészt egyáltalán nem foglalkoznak a padovai fegyverszünettel, másrészt a szerző az első esetben egyáltalán nem, a második cikkben pedig csak egy hivatkozás során használta az olasz diplomáciai iratokat (DDI). Ugyanez elmondható *Szabó Mária* Guido Romanelliről írt cikkéről (Magyar–olasz kapcsolatok az első világháború után: Guido Romanelli magyarországi küldetése (1919. május–november). Századok, 2007/1. 103.), illetve könyvéről (A Romanelli-misszió: egy olasz katonatiszt Magyarországon: 1919. május–november. Budapest, 2009.), valamint az olasz részről Francesco Guida tanulmányáról (Ungheria e Italia dalla fine del conflitto mondiale al Trattato del Trianon. In: Venezia, Italia, Ungheria tra Decadentismo e Avanguardia. Szerk.: Kovács Zsuzsanna és Sárközy Péter. Budapest, 1990.). Tágabb kontextusban, 1918–1927 között *Walcz Amarylisz* vizsgálta a magyar–olasz kapcsolatokat a doktori disszertációjában (A magyar kérdés az olasz külpolitika tükrében: Olaszország és Magyarország diplomáciai kapcsolatai (1918–1927). Doktori disszertáció, 2000. Kézirat). A téma hátterének vizsgálatához elengedhetetlen a korabeli európai nagyhatalmi viszonyok ismerete, melyet *Ormos Mária* munkája (Padovától Trianonig. Budapest, 1983.) jár körül. Olasz dokumentumok interpretációját tartalmazza Réti György forrásközlése (Olasz dokumentumok a magyar Tanácsköztársaságról. Századok, 1975/3–4. 645.). A magyar–olasz kapcsolatokkal foglalkozó szerzők egyike sem használhatta még az olasz diplomáciai iratok 2008-ban megjelent kötetét (I Documenti Diplomatici Italiani. Sesta Serie 1918–1922. Volume III. A cura di Renato Crispo. Roma, 2008.), mely rendkívül értékes iratokat tartalmaz, számos aspektust teljesen más megvilágításba helyezve, illetve részletekre rámutatva, ezért a téma újbóli, olasz iratokon, valamint olasz és magyar sajtón alapuló vizsgálata továbbra is relevánsnak tekinthető, és új eredményeket hoz. Levéltári forrásokon, olasz diplomáciai iratokon és korabeli sajtón alapuló kutatásomat a PTE BTK KTDT által kiírt kutatástámogatási pályázat („TÁMOP-4.2.2/B-10/1–2010–0029 – Tudományos képzés műhelyeinek támogatása a Pécsi Tudományegyetemen”) tette lehetővé, amiért ezúton szeretnék köszönetet mondani.

² Az államot már a kortársak is az 1929-ben hivatalossá tett Jugoszlávia elnevezéssel illették így az egyszerűség kedvéért a továbbiakban én is ezt az elnevezést használom – H. P.

a délszláv állam is közeledni kezdett az időközben függetlenné vált Magyarországhoz. Még mielőtt eldőlhetett volna, hogy hazánk a két, egymással ellenséges állam közül melyikkel alakít ki jó viszonyt, kikiáltották a Tanácsköztársaságot, ami ismét fordulatot hozott a magyar–olasz kapcsolatokban. Olaszország, egyedüliként az antanthatalmak közül, nem szakította meg a tanácskormányral a diplomáciai kapcsolatot, ami lehetővé tette számára, hogy tovább növelje súlyát a térségben, mivel az antant egyetlen magyarországi képviselőjévé lépett elő. Magáról a proletárdiktatúráról korántsem volt annyira kedvező véleménye az olasz politikai elitnek, de úgy vélték, hogy befolyási övezetük, és ezzel jelentőségük növelése fontosabb, mint az ideológiai különbségek.

1. A padovai fegyverszünet

Az Osztrák–Magyar Monarchiával 1918. november 3-án Padovában megkötött fegyverszünetet az európai hatalmi viszonyok átalakulása előzte meg. Azt, ugyanis, hogy a Monarchia a háborút követően felbomlik, már 1917-ben sejteni lehetett, habár a britek 1918 januárjában még azt nyilatkozták, hogy a Habsburg Birodalom felbomlasztása nem tartozik az antant hadicéljai közé, és Wilson tizennégy pontja sem új államokat, hanem autonómiát ígért a többnemzetiségű állam népeinek.³ Azonban hamar nyilvánvalóvá vált, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia területi integritása nem maradhat meg és az államnak ebben a formában nincs jövője Európában. Ezt először az angol külügyminiszter, Balfour mondta ki 1918 nyarán.⁴

Október 16-án megszületett Károly császár és király manifesztuma, mely kimondta az Osztrák–Magyar Monarchia föderatív átalakítását.⁵ A föderatív tervekre az olasz *Corriere della Sera*⁶ ironikus hangvétellű cikkben reagált, melynek a „*Vén Ausztria fejlődőben*” címet adta, éreztetve, hogy ez a lépés már régen esedékes lett volna, és már el is késett.⁷ Az antantnak ugyanis — noha korábban emellett tette le a voksát — ekkor már nem állt érdekében az állam ily módon történő átalakítása, mert a Habsburgok birodalma már nem volt képes betölteni azt a szerepet, amelyet korábban játszott az európai erő-egyensúlyban. Ezért a nagyhatalmak egyetértettek abban, hogy a Monarchiát fel kell

³ Ormos Mária: Padovától Trianonig, 1918–1920. Bp. 1983. 21.

⁴ I documenti diplomatici italiani. Quinta serie 1918–1922. Volume XI. Közreadja: Libreria dello Stato. Roma, 1953. 391. irat, 307. Guglielmo Imperiali londoni olasz követ Sidney Sonnino olasz külügyminiszternek, 1918. aug. 15. A továbbiakban: DDI/5./XI.

⁵ Galántai József: Az I. világháború. Bp. 2000. 463.

⁶ A *Corriere della Sera*t 1876-ban alapította Eugenio Torelli Viollier, de Európa-szerte tekintélyessé és Olaszország legkeresettebb napilapjává Luigi Albertini tette, aki 1900 és 1925 között töltötte be a főszerkesztői posztot, vagyis korszakunk is az ő munkássága idejére esett. A milánói székhelyű lapot az olasz polgárság körében olvasták, hiszen Albertini szerkesztése alatt a mérsékelt konzervatív, hagyománytisztelő, nemzeti értékeket szem előtt tartó irányvonalat képviselte, mely a nyilvánosságot leginkább jellemezte. A politikai pártoktól független maradt. (*Valerio Castronovo–Nicola Tranfaglia* (a cura di): *Storia della stampa italiana*. Vol. III. *La stampa italiana nell'età liberale*. Bari, 1979. 107–113.)

⁷ Il *Corriere della Sera*, 1918. okt. 12.

osztani, csak a határok kijelölésében nem egyeztek még meg.⁸ Viszont az antanthatalmaknak érdekükben állt, hogy a fegyverszünetet a még létező Monarchiával kössék meg, és ne a független Ausztriával és Magyarországgal külön-külön, ezért sürgetni kezdték a békét, és egyre intenzívebbé váltak a fegyverszüneti feltételekről való tárgyalások.⁹ Ahhoz azonban, hogy magukra nézve a lehető legkedvezőbb feltételeket kidolgozhassák, elfogadtathassák, és ezáltal végre béke legyen, mindenképpen szükség volt arra, hogy a szövetségesek, köztük az osztrák–magyar határon harcoló olasz csapatok győzelmet arassanak a Monarchia hadserege felett, legalábbis Wilson erre hívta fel a figyelmet.¹⁰

A békét türelmetlenül várták a Monarchia népei, köztük a magyarok is, melynek mind *Az Est*,¹¹ mind a *Népszava*¹² hangot adott. Előbbi azt várta a békekötéstől, hogy megteremtse a munkával töltött élet lehetőségeit, és kitűzte a kövendő célt az ország elé: „...minden munkát egyesítve olyan alapot kell építenünk a jövőnek, hogy azon évszázadok múlva is biztosan álljon a dicsőséggel felszabadított Magyarország.”¹³ A szociáldemokraták inkább a demokrácia és a nemzetiségeknek adott nagyobb szabadság fontosságát hangsúlyozták, és úgy gondolták, hogy az antant a Monarchia vezetésében végbement változásokat követően lesz hajlandó tárgyalni a birodalommal. Kiemelték azt is, hogy Ausztria–Magyarország kész egyezkedni Olaszországgal a területi kérdéseket illetően, és a Délvidék vitás pontjairól hajlandó lenne az olasz és a délszláv népek önrendelkezési joga alapján tárgyalni.¹⁴

Október 24-én Armando Diaz tábornok, az olasz hadsereg főparancsnoka támadást indított a Piavénál a Monarchia csapatai ellen. Noha az osztrák–magyar csapatok ellenálltak, kétségtelen volt, hogy az antant főerők megindulása esetén a front össze fog roppanni. Két nappal később Károly császár táviratban közölte Vil-mossal, hogy birodalma különbékére készül, és a külügyminiszter, Andrassy Gyula jegyzéket küldött Wilsonnak, melyben elfogadta Csehszlovákia és Jugoszlávia önrendelkezési jogát,¹⁵ így a tárgyalás elviekben megkezdődhetett az antant hatalmak és a Monarchia között.¹⁶ Elsőnek — érdekes módon — Ausztria nyilvánította ki függetlenségét, miután október 21-én az ideiglenes nemzetgyűlés kimondta Német-Ausztria létrejöttét¹⁷ Utána, október 28-án Csehország, 29-én a Monarchia

⁸ Romsics Ignác: A nagyhatalmak és az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása. In: Magyarország és Európa: 1919–1939. Szerk.: Döbör András; Kiss Gábor Ferenc. Szeged, 2001. 14.

⁹ Ormos M.: Padovától Trianonig i. m. 37.

¹⁰ DDI/5./XI. 613. irat, 447. Vincenzo Macchi di Cellere washingtoni olasz követ Vittorio Emanuele Orlando olasz miniszterelnöknek, 1918. okt. 3.

¹¹ *Az Est* 1910-ben, Miklós Andor szerkesztésével indult. Bulvárlap volt, mely a korszakban azt jelentette, hogy első kézből vette információit és színvonalas hírszolgálatot biztosított. Ennek köszönhetően igen magas példányszámban adták el. Politikailag pártfüggetlen maradt. A Tanácsköztársaság idején betiltották. (Kókay György–Buzinkay Géza–Murányi Gábor: A magyar sajtó története. Bp. 1994. 166–167.)

¹² *A Népszava* a Szociáldemokrata Párt lapja volt.

¹³ *Az Est*, 1918. nov. 2.

¹⁴ *Népszava*, 1918. okt. 3.

¹⁵ Galántai J.: Az I. világháború i. m. 471.

¹⁶ Galántai J.: Az I. világháború i. m. 473.

¹⁷ Ormos M.: Padovától Trianonig i. m. 38. Az antanthatalmak emiatt akartak mielőbb fegyverszünetet kötni, melynek aláírása előtt nem ismerték el függetlennek sem Ausztriát, sem Magyarországot. Az Anschluss megtiltását is ekkor határozták el. – I. m. 38–40.

délszlávjai, majd 30-án a szlovákok következtek.¹⁸ Magyarországon október 31-én tört ki a forradalom, de — amint arról a *Pesti Hírlap*¹⁹ tudósított — az ország már előbb kinyilvánította, hogy a jövőben független hadsereget és külpolitikát kíván, kizárólag perszonáluniós közösséget vállalva Ausztriával.²⁰

Október 29-én a piavei ütközet Olaszország győzelmével végződött, amit az olaszok mindmáig a legnagyobb diadalukként tartanak számon. Ezt követően az osztrák-magyar főparancsnokság fegyverszünetet kért Diaz tábornoktól. Az olaszok ragaszkodtak ahhoz, hogy az osztrák-magyar birodalommal és Németországgal külön kössenek fegyverszünetet annak érdekében, hogy különböző feltételeket szabhassanak a két államnak.²¹ A szövetségesek még aznap tanácskozáásra ültek össze, melyet még több is követett.²² Ezeken az üléseken alkották ki a fegyverszüneti feltételeket. A tárgyalás résztvevői először arra világították rá, hogy a rossz kondícióban lévő Osztrák-Magyar Monarchia feltehetően minden feltételt elfogadna, így előbb ki lehetne vonni a háborúból, mint Németországot, amelyet így — az antant számára nagyon előnyösen — el lehetne szigetelni.²³ A dualista állam valóban várta már a fegyverszünetet, amit bizonyít, hogy már október 12-én előirányozták a fegyverszüneti bizottság megalakulását.²⁴ Ennek munkájában egyetlen magyar katonatiszt, Nyékhegyi Ferenc ezredes vett részt. A bizottság október 30-án vette fel az olasz főparancsnoksággal a kapcsolatot, továbbítva a bizottság elnöke, Victor Weber tábornok levelét.²⁵ Ugyanezen a napon az olasz csapatok elérték a Piave folyót, és az osztrák-magyar csapatok visszavonultak.²⁶ A fegyverszüneti feltételeket Pietro Badoglio tábornok nyújtotta át november 1-jén a Padova melletti Villa Giustiban tartózkodó bizottságnak. A szövetségesek megegyezése alapján a Monarchiának november 3-a éjfélig kellett válaszolniuk, hogy elfogadják-e a feltételeket, vagy nem.²⁷ Erre a megadott határidőig került.

¹⁸ *Salamon Konrád*: Nemzeti önpusztítás, 1918–1920: forradalom- proletárdiktatúra- ellenforradalom. Bp. 2001. 52.

¹⁹ A *Pesti Hírlap*, melyet Légrády Károly indított 1878-ban, az első üzleti alapon álló magyar napilap volt. Ez azt jelentette, hogy a minél nagyobb olvasóközönség érdekében távol tartotta magát a pártpolitikától, ennek ellenére a Tanácsköztársaság alatt nem működhetett. A lapot különösen a liberális nagyvárosi polgárság kedvelte. (*Kókay Gy.–Buzinkay G.–Murányi G.*: A magyar sajtó története i. m. 161.)

²⁰ *Pesti Hírlap*, 1918. okt. 08.

²¹ DDI/5./XI. 775. irat, 577. Orlando Sonninónak, 1918. okt. 29.

²² DDI/5./XI. 776. irat, 577–589. A szövetséges konferencia jegyzőkönyve, 1918. okt. 29. Franciaországot Georges Clemenceau francia miniszterelnök, Stephen Pichon francia külügyminiszter és Philippe Berthelot francia diplomata, Nagy-Britanniát David Lloyd George brit miniszterelnök, Arthur James Balfour brit külügyminiszter és Maurice Hankey (az angol Háborús Kabinet titkára), Olaszországot Sidney Sonnino külügyminiszter és Luigi Aldrovandi Marescotti (az olasz delegáció titkára), az Amerikai Egyesült Államokat pedig Edward House ezredes (Wilson elnök tanácsadója), Arthur Hugh Franzier amerikai külügyi tisztviselő és Gordon Auchincloss (House ezredes titkára) képviselték. Tolmácsként Paul Mantoux működött közre.

²³ DDI/5./XI. 780. irat, 591–592. Macchi di Cellere Sonninónak, 1918. okt. 29.

²⁴ *Nyékhegyi Ferenc*: A Diaz-féle fegyverszüneti szerződés. (A padovai fegyverszünet) Magyar Narancs, Bp. 2003. 7.

²⁵ *Nyékhegyi F.*: u.o. 12.

²⁶ DDI/5./XI. 785. irat, 606. Armando Diaz, az olasz hadseger főparancsnoka Orlandónak, 1918. okt. 30.

²⁷ DDI/5./XI. 800. irat, 640–643. A szövetséges konferencia jegyzőkönyve, 1918. nov. 2.

„Fegyverszüneti feltételeket ma november 3-án délután 3 órakor elfogadtuk. Szerződést aláírtuk. A szövetségesek az ellenségeskedést közép-európai idő szerint november 4-én délután 3 órakor fejezik be.”²⁸ – táviratozta haza Weber.

Az aláírt feltételek, röviden összefoglalva, a következők voltak: az ellenségeskedés beszüntetése mind szárazföldön, mind vízen és levegőben, a hadsereg leszerelése és visszavonása a fegyverzet átadásával együtt, a megszállt területek kiürítése, valamint a német csapatok kivonása a Monarchia területéről. Ezen kívül a fegyverszünet biztosította a szövetségesek számára a dualista állam vasútjainak, illetve vízi és szárazföldi útvonalainak használatát, és az ország stratégiai pontjainak megszállását. Felszólította az osztrák–magyar vezetést arra, hogy a hadifoglyokat haladéktalanul engedjék haza, a betegeket és sebesülteket pedig orvosaik lássák el. A közigazgatást — a szövetségesek ellenőrzése mellett — a helyi hatóságok kezén hagyták.²⁹ A tengeren — a szárazföldi feltételekben is szereplő leszerelési kötelezettségen túl — pontosan meghatározták, hogy melyik hajótípusból hányat adjanak át a szövetségeseknek. Lehetővé tették az antant számára a tengeren talált hajók lefoglalását is. Előírnyozták, hogy az átadandó felszerelésben kárt okozni tilos.³⁰ A demarkációs vonal a londoni titkos szerződésben foglaltakkal egyezett meg.³¹

Tény azonban, hogy a padovai fegyverszünet csak az olasz frontra vonatkozott, a balkánra nem. A balkáni front parancsnoka Franchet d’Esperey francia tábornok volt, aki úgy tűnt, hogy nem ismerte el a padovai fegyverszünetet, így a francia és szerb csapatok folytatták előrenyomulásukat hazánk területére.³² Ebben a helyzetben függetlenné vált Magyarországon Károlyi Mihály helyesebbnek látta, ha kormánya nem ismeri el az egész Monarchiára vonatkozó padovai fegyverszünetet, és külön egyezményt köt, hogy ezzel is bizonyíthassa Magyarország önállóságát.³³ Ez a két ok együttesen járult hozzá ahhoz, hogy Károlyi hamarosan tárgyalásba bocsátkozott d’Esperey-vel, és november 13-án aláírták a belgrádi katonai konvenciót, mely nagy nemzetközi botrányt keltett. Feltételeit tulajdonképpen még azok az utódállamok sem tartották be, akiknek a rendelkezés kedvezett.³⁴ Ez azért történhetett, mert ők sem voltak maradéktalanul megelégedve a benne foglaltakkal. Csehszlovákia azért sérelmezte az egyezményt, mert a magyar kormány elkezdte a magyar közigazgatás helyreállítását a Felvidéken,³⁵ ugyanis az egyik cikkely szerint „a kiürített osztrák–magyar területeket ideiglenesen a helyi szervek adminisztrálják a megszálló szövetséges csapatok ellenőrzése alatt”.³⁶ Románia azért fogadta bosszúsan a konvencióban foglaltakat, mert a benne foglaltak távolról sem egyeztek meg az 1916-ban aláírt bukaresti szerződésben foglaltakkal.³⁷ Az egyezmény lehetővé

²⁸ Idézi: *Nyékhegyi F.*: A Diaz-féle fegyverszünet i. m. 35.

²⁹ Uo. 84–85.

³⁰ Uo. 86–87.

³¹ Uo. 89. A londoni szerződés ígéreteit lásd a következő fejezetben.

³² *Szabó Viktor*: Háború és diplomácia Magyarországon, 1918–1919. Bp. 2009. 12–13.

³³ *Hornák Árpád*: Magyar–jugoszláv diplomáciai kapcsolatok: 1918–1927. Újvidék, 2004. 15.

³⁴ *Ormos M.*: Padovától Trianonig 105.

³⁵ *Ormos M.*: uo. 78.

³⁶ Uo. 67.

³⁷ *Ormos M.*: u.o. 79.

tette Budapest francia megszállását, amibe a franciák angol csapatokat is be kívántak vonni. Nagy-Britannia azonban elsősorban a Közel-Keleten volt érdekelt, így az angol csapatokat ott szeretete volna felhasználni, nem pedig Közép-Európában a francia politika szolgálatában,³⁸ ezért Angliának sem tetszett a konvenció. Sonnino olasz külügyminiszter felháborodottan írta, hogy Magyarország függetlenségét még el sem ismerték, így az ország nem írhatja alá külön fegyverszünetet a saját szakállára.³⁹ Az olaszok vélhetően attól is tartottak, hogy a konvenció által megnövekedne a francia befolyás Közép-Európában, ahol ők is teret kívántak nyerni, s emiatt nehezményezték, hogy csapatokra nem számítottak a franciák, holott előzőleg kérték d'Esperey hozzájárulását ahhoz, hogy az olasz csapatok szintén bevonulhassanak Budapestre.⁴⁰ Méltatlankodtak amiatt is, hogy Franciaország az antant nevében tárgyal.⁴¹ Az okmánnyal tulajdonképpen egyedül a szerbek voltak maradéktalanul elégedettek.⁴²

2. Magyar–olasz kapcsolatok a Károlyi-kormány idején

Ahhoz, hogy megérthessük, hogy az első világháború alatt szemben álló Magyarország és Olaszország milyen okoktól vezérelve kezdett közeledni egymáshoz a fegyverszünet aláírását követően, mindenképpen szükséges kitérni arra, hogy az új európai viszonyrendszer miként alakította a két állam külpolitikáját. A két ország helyzete merőben eltért egymástól. A háború előtt és alatt Magyarország az Osztrák–Magyar Monarchia részeként nem folytathatott önálló külpolitikát, így azt a háborút követően kellett kialakítania. Vesztes lévén, területi veszteségekkel is számolnia kellett. A Károlyi-kormány külpolitikája ennek fényében három alappillérré épült. Az első elv, a pacifizmus lényege a körülmények közepette kívánható legméltányosabb béke megkötése volt. A másik két alappillér, az integritás és a föderáció elve azt jelentette, hogy a történelmi Magyarországnak — a függetlennek elismert Horvátország kivételével — fent kell maradnia, megőrizve területi egységét, a korábbi ellentéteket pedig az ország föderatív átalakításával kell kiküszöbölni.⁴³ Ehhez a nemzetiségek elszakadási törekvéseit kellett volna megfékezni és megakadályozni, így Jászi Oszkár kidolgozta a „keleti Svájc” elméletét, mely szerint az országot nemzetiségi tömbök szerint osztották volna fel területi egységekre, ahol az adott népcsoportok számára biztosították volna a lehető legnagyobb fokú önállóságot az államon belül.⁴⁴ Hiányzott azonban a sikeres külpolitikai manőverezés alapfeltétele: az antanthatalmakkal való kapcsolatfelvétel egyelőre reménytelennek látszott, mivel Károlyi rendszerét nem ismerték el tárgyalóképes rezsimként.⁴⁵

³⁸ *Hornyák Á.*: i. m. 20–21.

³⁹ I documenti diplomatici italiani. Sesta serie 1918–1922. Volume I. Közreadja: Libreria dello Stato. Roma, 1953. 342. irat, 168. Sonnino Leilo Bonin Longare párizsi olasz követnek, 1918. nov. 26. A továbbiakban: DDI/6./I.

⁴⁰ DDI/6./I. 264. irat, 132. Sonnino Diaznak, 1918. nov. 21.

⁴¹ *Ormos M.*: i. m. 84.

⁴² *Hornyák Á.*: i. m. 21.

⁴³ *Szabó V.*: Háború és diplomácia i. m. 10.

⁴⁴ Uo.

⁴⁵ *L. Nagy Zsuzsa*: A párizsi békekonferencia és Magyarország 1918–1919. Bp. 1965. 76.

A másik fél, Olaszország ugyan nagyhatalomnak számított, de külpolitikailag gyenge volt. Az Osztrák–Magyar Monarchia szétesése kedvezően érintette, és az ennek nyomán támadt zűrzavart igyekezett saját javára fordítani úgy, hogy Duna-menti befolyásra tehessen szert. Azonban más nagyhatalom, Franciaország is úgy gondolta, hogy a hatalmi úrt, melyet a Monarchia szétesése támasztott ebben a térségben, be tudná tölteni.⁴⁶ Olaszország másik lehetséges befolyási övezetén, az Adrián, az 1918. december 1-jén hivatalosan is megalakult Jugoszlávia jelentett akadályozó tényezőt. Szerbia — melyhez később a Monarchia délszlávjai is csatlakoztak — már 1914 őszén bejelentette, mely területeket követeli: Boszniára, Hercegovinára, a Vajdaságra, Horvátországra, Szlovéniára, Dalmáciára és az Isztriára tartott igényt.⁴⁷ Követeléseit a későbbiekben is fenntartotta. Olaszország esetében a két utóbbi jelentett problémát, ugyanis az 1915-ös londoni szerződés — amelynek ígéretei következtében Olaszország antant oldalon belépett a háborúba — Trentinót, Triesztet, Goriziát, Polát, Zárát, a dalmát partvidék olaszlakta városait, ezen felül a Brenner-hágót, Kelet-Isztriát, Közép-Dalmáciát, valamint bizonyos albán területek feletti protektorátust ígérte Olaszországnak.⁴⁸ Ennek következtében Olaszország külpolitikai célja az lett, hogy Jugoszláviát kiiktassa, és ő maga jusson befolyáshoz az Adria-térségben.⁴⁹ Ennek érdekében dolgozták ki az ún. Badoglio-tervet, mely Jugoszlávia bekerítését, belső ellentéteinek fokozását és belülről történő bomlasztását szorgalmazta.⁵⁰ Ezt Róma úgy szándékozott kivitelezni, hogy mindenkint támogattat Jugoszlávia ellenében, így szoros szövetség kialakítására törekedett mind Romániával, mind Magyarországgal.⁵¹

Így történhetett meg az, hogy a két, nagyon eltérő helyzetű ország érdekei találkoztak. Olaszország előtt felértékelődött Magyarország, mely szintén riválisa volt Jugoszláviának, a magyaroknak pedig szükségük volt egy nagyhatalom támogatására, hogy javuljanak az esélyeik a békekonferencián.⁵² Az érdekek találkozása után nem maradt más hátra, mint felvenni a kapcsolatot. A puhatolózások már 1918 decemberének elején megkezdődtek, amikor a Közép-Európa-szakértőként ismert Gino Scarpa, Sidney Sonnino megbízásával, Budapestre utazott, ahol Jászi Oszkárral, a Károlyi-kormány nemzetiségi ügyekért felelős tárca nélküli miniszterével vette fel a kapcsolatot, igaz, egyelőre eredménytelenül.⁵³ Az olaszok — legalábbis Bedy-Schwimmer Rózsa svájci követ levele szerint — Fiume városának megszerzése érdekében szerettek volna szövetkez-

⁴⁶ Ormos M.: i. m. 5.

⁴⁷ Hornyák Á.: i. m. 11.

⁴⁸ Henry James Burgwyn: *Italian Foreign Policy in the Interwar Period: 1918–1940*. London, 1997. 1–2.

⁴⁹ L. Nagy Zsuzsa: i. m. 83.

⁵⁰ Hornyák Á.: i. m. 27.

⁵¹ C. J. Lowe–F. Marzari: *Italian foreign policy, 1870–1940*. London, 1975. 165.

⁵² L. Nagy Zs.: *Itália és Magyarország* i. m. 84.

⁵³ Francesco Guida: *Ungheria e Italia dalla fine del conflitto mondiale al Trattato del Trianon*. In: *Venezia, Italia, Ungheria tra Decadentismo e Avanguardia*. Szerk.: Kovács Zsuzsanna, Sárközy Péter. Bp. 1990. 82.

ni hazánkkal, ám félő volt, hogy egy ehhez hasonló támogatás nyújtása miatt a magyarok ellentétbe kerülnének a környező államokkal.⁵⁴

Az óvatos politikát folytató Károlyi Mihály ekkor még nem bízott meg senkit hivatalosan az olaszokkal való tárgyalásokkal, ennek ellenére Fülep Lajos, aki művészettörténészként hosszú ideig Olaszországban élt és ezalatt rengeteg olasz ismerősre tett szert, Fiumében megkezdte a kapcsolatfelvételt. December 30-án érkezett meg a kikötővárosba, és rögtön érintkezésbe lépett a helyi Nemzeti Tanáccsal.⁵⁵ Fülep célja az volt, hogy Rómába utazhasson, és ott előmozdíthassa a két állam diplomáciai kapcsolatait.⁵⁶ Károlyinak írt levelében kifejtette, hogy véleménye szerint az olaszok szívesen tárgyalnának hivatalos magyar megbízottal is, ezért kérte Károlyit, hogy állítson ki számára megbízólevelet a római útjához.⁵⁷

Olasz részről a külügyminisztériumi titkár, Augusto Chiappori Biancheri fontosnak tartotta kihasználni, hogy a magyarok éppen Olaszországot választották védelmezőjüknek, ezért úgy gondolta, hogy mielőbb hivatalos megbízottakat kell kineveznie mindkét félnek.⁵⁸ Emiatt Fülep ismételten felhívta Károlyi figyelmét arra, hogy a nagyhatalmak közül Olaszország viszonyul a legkedvezőbben Magyarországhoz. Hangsúlyozta továbbá, hogy az olasz miniszterelnök, Vittorio Emanuele Orlando — akinek számolnia kellett a hazájában uralkodó, egyelőre még ellenséges közvéleménnyel is — csak hivatalos megbízottak útján lett volna hajlandó tárgyalni.⁵⁹ „További ingadozásunknak jugoszláv és olasz orientáció között az lehet a következménye, hogy mind a két lehetőséget eljártassuk.”⁶⁰ – írta Fülep. Károlyi azonban Jugoszláviával is szeretett volna jó viszonyt ápolni, és úgy vélte, hogy a magyar–olasz kapcsolat inkább Olaszországnak kedvezne.⁶¹ Olaszországban a politikai elit is pártolta a közeledést, viszont — mint Riccardo Zanella fiumei polgármester leveléből kiderül — az olaszok nem kezdeményeztek tárgyalásokat a magyarokkal, miután a közvélemény nagyon negatívan ítélte meg akkoriban Magyarországot. A magyar fél kezdeményezését azonban már valóban szívesen vették volna.⁶²

Magyar részről végül is Charmant Oszkár bécsi követ — a Károlyi család ügyvédje — kapta a hivatalos megbízólevelet 1919 januárjában. Meg kell jegyezni,

⁵⁴ Károlyi Mihály levelezése. I. kötet, 1905–1920. Szerk.: Litván György. Bp. 1978. 349. levél, 333–338. Bedy-Schwimmer Rózsa svájci követ Károlyi Mihálynak, 1918. dec. 22. A továbbiakban: Károlyi levelezése.

⁵⁵ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban MNL OL) K 64 Külügyminisztérium (KüM) Politikai osztály Rezervált iratok 41. tétel, 1919–1132. Fülep Lajos művészettörténész Károlyinak, 1919. jan. 1.

⁵⁶ L. Nagy Zs.: Itália és Magyarország i. m. 86.

⁵⁷ MNL OL K 64 Politikai osztály Rezervált iratok 41. tétel, 1919–1132. Fülep Károlyinak, 1919. jan. 1.

⁵⁸ DDI/6./I. 884. irat, 471–472. Augusto Chiappori Biancheri, római külügyminisztériumi titkár Sonninónak, 1919. jan. 17.

⁵⁹ MNL OL K 64 Politikai osztály Rezervált iratok 41. tétel, 1919–1015. Fülep Károlyinak, 1919. jan. 20.

⁶⁰ Uo.

⁶¹ L. Nagy Zs.: A párizsi békekonferencia és Magyarország i. m. 63–64.

⁶² MNL OL K 64 Politikai osztály Rezervált iratok 41. tétel, 1919–1014. Riccardo Zanella, volt fiumei polgármester Fülepnek, 1919. jan. 22.

hogy Fülep sohasem kapott hivatalos megbízást, amit alátámaszt egy levél, melyet Csáky Imre, a külügyminisztérium politikai osztályának vezetője írt: eszerint Fülepnek Charmant Oszkárral kellett volna Olaszországba utaznia, és amikor előbb, saját megfontolásból odautazott, csak azért volt alkalma tárgyalásokat kezdeményeznie, mert Károlynak nem állt módjában visszahívni.⁶³

Charmant február 5-én, Bécsben találkozott a római külügyi hivatal titkárával, Camillo Rossival, akinek beszámolt egy csehszlovák–magyar–jugoszláv unió tervéről.⁶⁴ Ez az unió Franciaországnak is tetszett volna. Maga Károlyi azonban úgy gondolta, hogy a terv veszélyes Magyarországra nézve, hiszen megvalósulása esetén az ország a szláv gyűri szorításába kerülne. A szlávok befolyásának megerősödése pedig Olaszországnak sem állt érdekében, aminek következtében Károlyi bízott abban, hogy Olaszország segíteni fog a terv megakadályozásában, és hivatalosan is támogatni fogja Magyarországot. A miniszterelnök ehelyett inkább magyar–román szövetséget szorgalmazott annak érdekében, hogy megakadályozzák Erdély románok általi annexióját. Ez a terv azonban más előnyökkel is járhatott volna, Magyarország tengeri kijáráshoz jutásával, és a szláv terjeszkedés ellensúlyozásával. Az új állam azután szövetkezett volna Olaszországgal.⁶⁵ A tervből azonban nem lett semmi, miután a románok erőszakos területfoglalásokba kezdtek Magyarországon.

Február 16-án Károlyi — immár személyesen — Arrigo Tacoli márkival, a Sonnino által, az olasz külügyminisztérium képviselőjében Budapestre küldött megbízottal értekezett. A tárgyalásról Tacoli jelentést adott Sonninónak. Elmondta, hogy Magyarország fennmaradása — Tacoli és Károlyi szerint — a nagyhatalmak közül leginkább Olaszországnak állt érdekében, ezért Magyarország hozzá fordult. A magyar–román unió elvetése után Károlyi új tervvel állt elő, ezúttal egy adriai föderációban gondolkodott. Ennek tagjai Olaszország, Jugoszlávia, Magyarország, és esetleg Ausztria, valamint Lengyelország lettek volna. Ezt azonban az olasz–jugoszláv ellentétek miatt kellett elvetni.⁶⁶ Az elutasítás azonban nem jelentette azt, hogy Magyarország nem puhatolózott Jugoszlávia irányába is.

Mivel Károlyi előnyösnek ítélte volna, ha hazánk a szomszédos délszláv állammal szövetkezik, megkezdődött az ingadozás az olasz és a jugoszláv orientáció között. Az olaszokkal való kapcsolatfelvételt a jobboldali arisztokrácia támogatta, mely az olasz csapatok Magyarországra hívásától és érkezésétől várta a Károlyi-rezsim felszámolását.⁶⁷ Sokan — köztük a berni követ, Szilassy László — azonban úgy gondolták, hogy inkább Jugoszláviával lenne érdemes meg egyezni, mert a délszláv állam maga mögött tudhatta Franciaország támogatását, és délvidéki területek megtartását is tőlük lehetett remélni.⁶⁸

⁶³ MNL OL K 64 Politikai osztály Rezervált iratok 41. tétel, 1919–584. Charmant Oszkár bécsi követ és ügyvéd Károlynak, 1919. febr. 3.

⁶⁴ I documenti diplomatici italiani. Sesta serie 1918–1922. Volume II. Közreadja: Libreria dello Stato. Roma, 1953. 246. irat, 166–167. Camillo Rossi, a Tirol elfoglalásával megbízott vezérkari főnök Sonninónak, 1919. febr. 5. A továbbiakban: DDI/6./II.

⁶⁵ Uo.

⁶⁶ DDI/6./II. 365. irat, 249–250. Arrigo Tacoli márk, budapesti olasz képviselő Sonninónak, 1919. febr. 17.

⁶⁷ L. Nagy Zs.: A párizsi békekonferencia és Magyarország i. m. 263.

⁶⁸ L. Nagy Zs.: Itália és Magyarország i. m. 87–88.

Elsőként Harrer Ferenc, a későbbi magyar–olasz tárgyalásokat bonyolító Charmant Oszkár elődje a bécsi követi poszton, ecsetelte hosszasan álláspontját Károlyinak 1919 januárjában. Harrer teljes mértékben ellenezte a jugoszlávokkal való szövetséget, ami az olaszokat és a románokat biztosan Magyarországgal ellenfeleivé tenné. Kiemelte azt is, hogy Jugoszláviának csak magyar területek felé van lehetősége terjeszkedni, így hazánk hiába lenne a délszláv állam szövetségese, mert a jugoszlávok még egyezmény esetén is inkább a területi igényeiket tartanák szem előtt. Ezen kívül a román kérdést sem oldaná meg a jugoszláv orientáció, egy román–magyar unió — amit ő maga ötlött ki — viszont igen.⁶⁹

Nem maradt tétlen a véleménykifejtést illetően a másik oldal sem. Szilassy Gyula, a jugoszláv orientáció legfőbb hívének tartható berni követ 1919 februárjában írt Károlyinak, szintén álláspontja melletti érveket felsorakoztatva. Levelében leszögezte, hogy a magyar politikai elit célja az ország területi integritásának megőrzése a lehető legnagyobb mértékben. Veszteségekkel Szilassy is számolt, de fontosnak tartotta, hogy Magyarországnak megmaradjon a kijárata a tengerre. Úgy gondolta, hogy ezt a jugoszlávokkal kötött szövetséggel lehetne leginkább elérni. Szerinte ugyanis a békekonferencián Franciaországé lesz a döntő szó, akik pedig Jugoszláviát támogatják, így Magyarországot is kedvezőbb helyzetbe kerülhetne, ha a délszlávokkal szövetkezne. Ezzel szemben — folytatta érvelését a követ — Olaszország a „szent önzés” politikáját követve kíván jó viszonyba kerülni Magyarországgal.⁷⁰ Károlyit — a következő levelek tanúsága szerint legalábbis — sikerült ez irányba befolyásolni. Február 28-án titkos levélben tudatta Szilassyval, hogy kész szövetkezni Jugoszláviával, akár gazdaságilag is. Terve szerint autonómiát adott volna a szerbeknek, és lehetségesnek tartotta volna a jugoszlávokkal való vámuniót is abban az esetben, ha azok visszaadták volna Magyarországnak a Dunán és a Dráván inneni területeket. Mindezek érdekében Károlyi tárgyalásokat szorgalmazott.⁷¹ Pár nappal később Károlyi — annak ellenére, hogy úgy vélte, az Olaszországgal való szövetség csak az olaszoknak hozna hasznot — azt írta, hogy az olaszok közelednének a magyarokhoz, Belgrád viszont nem.⁷² A jugoszlávok ugyanis csak nem hivatalosan kívántak tárgyalni Magyarországgal, azért, hogy meghiúsítsák Olaszország ellenük irányuló bekerítési tervét.⁷³

Hamarosan az olaszok is tudomást szereztek Budapest két orientáció közti ingadozásáról, és egy hónappal később a magyar fővárosban állomásozó Tacoli márki tudatta Sonninóval, hogy tisztában van vele: Jugoszlávia délvidéki területek visszaadását ígérte Magyarországnak abban az esetben, ha a magyarok támogatják a délszláv államot Fiume megszerzésében. Ez — Tacoli szerint — nagy kísértést jelentett a magyar politikai elitnek, mert a jugoszláv–magyar közeledéssel Franciaország is meg lenne elégedve. Ezért Tacoli élelmezési segít-

⁶⁹ Károlyi levelezése i. m. 396. levél, 402–404. Harrer Ferenc bécsi követ Károlyinak, 1919. jan. 28.

⁷⁰ Uo. 406. levél, 418–427. Szilassy Gyula berni követ Károlyinak, 1919. febr. 9.

⁷¹ Uo. 414. levél, 435–436. Károlyi Szilassynak, 1919. febr. 28.

⁷² Uo. 415. levél, 436–438. Károlyi Szilassynak, 1919. márc. 3.

⁷³ *Hornyák Á.*: i. m. 28.

séget ajánlott Magyarországnak, továbbá morális támogatást a békekonferencián (ez utóbbit a „formális” jelzővel illette), ezen kívül anyagi segítséget és kedvezményeket Fiumében. Szorgalmazta a magyar–román közeledést is.⁷⁴

A kérdés — Olaszország, vagy Jugoszlávia? — végül a Tanácsköztársaság kikiáltásával lekerült a napirendről. Nem kizárt, hogy ha Károlyi hatalmon maradt volna, a jugoszláv orientáció aratott volna győzelmet. Legalábbis erről tanúskodik, hogy a Jugoszláviával való tárgyalásokat szorgalmazó levelek száma márciusra jelentős mértékben megnövekedett, napi szintűvé vált. Károlyi vélhetően azt tartotta szem előtt, hogy Jugoszlávia egyrészt szomszédos állam, így érdemes vele jóban lenni, másrészt a délszlávokat támogatja Franciaország is, akinek a kegyeit nem ártott volna elnyerni, mivel a békekonferencián egyértelműen az övé volt a döntő szó. Ugyanakkor nem szabad elfelejtenünk, hogy kettőn állt a vásár, és a jugoszláv fél csak taktikai okokból tárgyalgatott Budapesttel, a szövetséghez pedig ennél nagyobb hajlandóság lett volna szükséges.

3. Magyar–olasz kapcsolatok a Tanácsköztársaság idején

Magyarországon a Tanácsköztársaságot 1919. március 21-én kiáltották ki, azt követően, hogy Károlyi Mihály köztársasági elnök és Berinkey Dénes miniszterelnök a lemondást választották az antanthatalmak által küldött Vix-jegyzékben⁷⁵ foglaltak helyett. Az antanthatalmak köztudottan tartottak a bolsevizmus nyugatra áramlásától és elterjedésétől, a magyar eseményeket pedig ekként értékelték.⁷⁶ Az új magyar rezsimmel a nagyhatalmak közül Olaszország volt a legtoleránsabb, legalábbis látszólag. Az, hogy a Budapesten állomásozó olasz küldöttek a helyükön maradtak, arra utal, hogy nem foglalkoztak a rendszer bolsevik voltaival. A sajtóbejegyzésekből és az olasz lapszemléből⁷⁷ azonban egyértelműen kiderül, hogy többnyire negatívan ítélték meg azt. Az első sajtóvisszhang március 23-án jelent meg, és azt taglalta, hogy az új helyzet Károlyi hibájából alakulhatott ki, és a proletárdiktatúra — mivelhogy voltaképpen a román terjeszkedés megállítását és a románlakta területek megtartását tűzte ki célul — imperialista. A cikk elmondta azt is, hogy a magyar határt volt oroszországi hadifoglyok őrzik, akiket fogságuk idején teljesen áthatottak a bolsevik eszmék.⁷⁸ Az olaszok — a többi antanthatalomhoz hasonlóan — úgy vélték, hogy a tanácsrendszer létrejöttét az oroszok készítették elő.⁷⁹ Volt olyan

⁷⁴ DDI/6./II. 655. irat, 480. Tacoli Sonnínónak, 1919. márc. 5.

⁷⁵ A Fernand Vix francia ezredes által átadott Vix-jegyzék célja az volt, hogy semleges övezetet hozzon létre egy nyugati és egy keleti határvonallal, amelyek mögé az egymással harcoló magyar, illetve román csapatokat vissza kellett vonni, így szétválasztva a hadakozó feleket. A román csapatok ennek értelmében az Arad–Nagyszalonta–Nagyvárad–Nagykároly–Szatmárnémeti vonalig nyomulhattak előre, a magyar csapatokat pedig a Debrecen–Dévaványa–Gyoma–Orosháza–Hódmezővásárhely–Szeged vonal nyugati felére kellett visszavonni. (*Hajdu Tibor: A magyarországi Tanácsköztársaság. Bp. 1969. 24.*)

⁷⁶ *L. Nagy Zs.: A párizsi békekonferencia és Magyarország i. m. 263.*

⁷⁷ Az olasz lapszemle a Tanácsköztársaság idején készült, és az Olaszországban megjelenő magyar vonatkozású cikkeket tartalmazza. Jelenleg a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában található.

⁷⁸ *Il Corriere della Sera. 1919. márc. 23.*

⁷⁹ MNL OL K 807 Forradalmi Kormányzótanács Sajtóosztálya és a Sajtódirektórium iratai. 6. doboz 24. ó. e. 4. o. 1919. márc. 28. (Olasz lapszemle, *Il Corriere della Sera*)

hír is, miszerint a fordulatot Károlyi és Kun Béla közösen tervelték ki az antant megijesztésére, és arra, hogy ezáltal a magyarok esetleg nagyobb területet szerezzenek vissza, mint amihez joguk van.⁸⁰ Más tudósítás szerint Károlyi szolgálni kívánta az új kormányt, mert úgy vélte, hogy Magyarország csak külső [ez esetben szovjet–oros – H. P.] segítséggel menthető meg.⁸¹ Az olasz szocialisták ellenben felszabadításként értékelték a tanácskormány hatalomátvételét, és célul tűzték ki a bolsevizmus minél szélesebb körben való terjesztését.⁸²

Közben Kun Béla kereste a tárgyalási lehetőséget az antanttal, és jegyzéket nyújtott át Livio Borghese olasz diplomatának, valamint a magyar–román csapatok közötti semleges övezet fenntartásának felügyeletével megbízott Fernand Vix tábornoknak. Utóbbi úgy vélte, hogy az antantnak meg kell szakítania a kapcsolatot a tanácsrendszerrel, de Borghese továbbította a békekonferencián üléselőknél a jegyzéket,⁸³ melyet március 30-án Orlando felolvasott a jelenlévőknek.⁸⁴ Az iratban Kun Béla kifejtette, hogy Magyarország új kormánya elismeri a padovai fegyverszünetet, és az ország területi integritásának kérdéseiről kész az önrendelkezési jog alapján tárgyalni. A tanácskormány ugyanis békére törekszik mind az antanttal, mind a szomszédos népekkel annak érdekében, hogy Magyarország belső, szociális átalakulása nyugodt körülmények között mehessen végbe – szívt a jegyzék. Az Oroszországgal ápoló jó viszony pusztán a két országban hatalmon lévő rezsím ideológiai hasonlóságából fakad, ezért nem zárta ki az antanthatalmakkal való együttműködés lehetőségét, sőt, szívesen vennék, ha antantmisszió érkezne Budapestre.⁸⁵ A Négy Nagy egyetértett abban, hogy hivatalos diplomáciai missziót nem küldenek a magyar fővárosba, de a helyzet feltérképezésével megbíznak valakit. Erre a feladatra a dél-afrikai Jan Christian Smuts tábornokot jelölték ki.⁸⁶

⁸⁰ MNL OL K 807 6. doboz 24. ő. e. 7. o. 1919. márc. 29. (Olasz lapszemle, *Il Corriere della Sera*)

⁸¹ *Il Corriere della Sera*. 1919. márc. 24.

⁸² MNL OL K 807 Forradalmi Kormányzótanács Sajtóosztálya és a Sajtódirektórium iratai. Forradalmi Kormányzótanács Sajtóosztálya és a Sajtódirektórium iratai. 6. doboz 24. ő. e. 8. o. 1919. márc. 30. (Olasz lapszemle, *Avanti!*)

⁸³ *Ormos M.*: Padovától Trianonig i. m. 212–214.

⁸⁴ Papers relating to the foreign relations of the United States, 1919. The Paris Peace Conference. Volume V. Washington US Government Printing Office 1942–1947. 16. A továbbiakban: PPC/V. (<http://digital.library.wisc.edu/1711.dl/FRUS1919ParisV05>)

⁸⁵ PPC/V. 18.

⁸⁶ *L. Nagy Zs.*: A párizsi békekonferencia és Magyarország i. m. 103–104. Smuts tábornok küldetése teljesítése során elsősorban a Vix-jegyzékre tért ki. Tájékoztatta Kun Bélát arról, hogy a Vix által kijelölt vonal nem a végső politikai határt jelenti, és a magyar csapatok visszavonása a vonal mögé, valamint a semleges övezet szövetségesek általi megszállása a rend és a béke fenntartásához kell. Kun úgy vélte, hogy a csapatok visszavonása két okból lehetetlen: egyrészt a magyar közvélemény fontosnak tartotta a történelmi Magyarország területének megőrzését, így a Vix-jegyzék erőtlenítése a tanácskormány azonnali bukását vonta volna maga után, másrészt a csapatok nem tartották volna be a visszavonulást előíró rendeltetést, mert — helyi, főleg székely erőkről lévén szó — a kormány nem rendelkezett megfelelő kontrollal a területet védő csapatok felett. Azonban a kormány, mely a békéhez jobban ragaszkodott, mint Magyarország területi integritásához, kész volt tárgyalni az utódállamokkal a területi kérdésekről. Smuts a beszélgetést követően Prágába utazott, hogy tárgyaljon az esetleges, Tanácsköztársaság elleni szövetséges intervencióról, majd visszatért Párizsba. (PPC/V. 41–43.)

Az olasz sajtó ezt követően már jóval enyhébb hangnemben nyilatkozott a rendszerről. Beszámolt Kun külpolitikájáról, hírül adva a jegyzék tartalmát: a kommunista vezető jóban kíván lenni a szövetségesekkel, amennyiben azok nem fenyegetik Magyarország érdekeit. A területeket illetően szeretné, ha visszaadnák őket a magyaroknak, ám nem ragaszkodik hozzájuk foggal-körömmel. Jóval fontosabbnak tartja ugyanis az egyetemes testvériség eszméjét.⁸⁷ Az olasz diplomaták is folyamatosan kommentálták az eseményeket, illetve tervezgették, hogyan tudnák megoldani a helyzetet úgy, hogy azzal befolyási övezetüket is növelhessék. A Budapesten titkos ügynökséget létesítő Cesare Finzi⁸⁸ április 6-án kelt levelében úgy vélte, hogy a magyar bolsevizmus nacionalista jellegű, és a belső rend is tökéletes Budapesten, így a változás nem ad okot aggodalomra.⁸⁹ Arrigo Tacoli ezzel szemben úgy gondolta, hogy szó sincs nacionalizmusról, és a tanácsrendszernek nem akadt nagyszámú pártfogója, így van esély a megbuktatására.⁹⁰ A bécsi olasz fegyverszüneti bizottság feje, Roberto Segre szerint Magyarországon a bolsevizmus terrorba fulladt, és már Bécsset is megfertőzték az eszmék.⁹¹ Nem értett egyet a Tanácsköztársaság ideológiájával a korábban közvetítő szerepre vállalkozó Livio Borghese sem, ám magával Magyarországgal szimpatizált, ezért nem az ott uralkodó aktuális rendszer milyenségére fordította a figyelmet.⁹² Az azonban tény, hogy Borghese, Tacolival együtt, már a Tanácsköztársaság kikiáltását követő napokban egy, az antant számára is elfogadható nemzeti kormány létrehozásán kezdett munkálkodni.⁹³ Vagyis a diplomatákról elmondható, hogy alapjában véve mindannyian negatívan ítélték meg a Tanácsköztársaságot, ki finomabban, ki nyersebben adva hangot a véleményének.

Az ideológiáról alkotott, nem túl hízelgő vélemény ellenére a háború utáni magyar–olasz kapcsolatok akkor váltak a legintenzívebbekké, amikor Orlando kormánya volt hatalmon Olaszországban, és Borghese herceg Budapesten tartózkodott.⁹⁴ Áprilisban az olasz érdekek gyors cselekvést kívántak, miután felröppent a hír, hogy a magyarok és a jugoszlávok ismét közelednek egymáshoz.⁹⁵ Ennek lehetőségét pedig Olaszország — aki továbbra is Jugoszlávia ellen dolgozott — nem tűrhetette tétlenül, így csakhamar változásokat eszközölt a magyarországi olasz jelenlétben. Az 1919 januárjában ideiglenes jelleggel Budapestre küldött Riccardo Pentimalli őrnagyot, akit akkor a katonai antantmisszió élére

⁸⁷ *Il Corriere della Sera*. 1919. márc. 29.

⁸⁸ Eredeti nevén Cesare Pettorelli Lalatta. *Szabó Mária*: i. m. 111.

⁸⁹ I Documenti Diplomatici Italiani. Sesta Serie 1918–1922. Volume III. Szerk.: Renato Grispo. Roma, 2008. (Innen: http://www.bv.ipzs.it/bv-pdf/0061/MOD-VP-06-1-26_963_1.pdf Letöltés: 2013. 01. 16.) 134. irat, 145–146. Cesare Finzi, a Venezia-Giulia tartománybeli hírszerző iroda vezetője Diaznak, 1919. ápr. 6. A továbbiakban: DDI/6./III.

⁹⁰ DDI/6./III. 164. irat, 173–174. Tacoli Sonninónak, 1919. ápr. 10.

⁹¹ DDI/6./III. 238. irat, 239. Raniero Paulucci, berni olasz teljhatalmú megbízott Sonninónak, 1919. ápr. 15.

⁹² Olasz dokumentumok a Magyar Tanácsköztársaságról. Közreadja: Réti György. Századok, 1975 3–4. 647. A továbbiakban: Olasz dokumentumok.

⁹³ Uo. 648.

⁹⁴ *Ormos M.*: i. m. 259.

⁹⁵ Olasz dokumentumok, 649.

állítottak, előbb Vittorio Murari ezredessel, majd május 12-én az erősebb kezű Guido Romanelli alezredessel váltották fel.⁹⁶

A személycsere után Murari titokban, civilként tért vissza Budapestre, és feladata az időközben meginduló titkos kereskedelmi kapcsolatok koordinálása lett.⁹⁷ A két kormány közötti kereskedelmi szerződést április végén hozták létre, privát cégekkel fedezve, hogy ne kerüljön a nyilvánosság elé.⁹⁸ A titkos kereskedelem bonyolítása úgy zajlott, hogy az olaszok az egyik privát cégen keresztül Magyarországra juttatták az árukat, amit egy másik (magyar) cég előre kifizetett, olasz kölcsönből. A kölcsön fedezetét külföldi valutában, egyharmad részben aranyban letétbe helyezték, és két évben szabták meg a kifizetési időt. Két aranyszállítmány is lelepleződött, az egyik Királyhidán, a másik Bécsújhegyen, aminek köszönhetően a többi nagyhatalom rájött arra, hogy a két ország között titkos áruszállítás folyik. Az árucsempézzsel Romanellit vádolták, aki azonban feltehetőleg nem szervezője, csak fedezője volt az akciónak.⁹⁹ A gyanú elterelése Basselet de la Rosée gróf, Károlyi korábbi különmegbízottjának feladata volt. Romanelli szerint azonban a szállítmányt épp a gróf pletykássága buktatta le. Mint írta, *szerecséjére* ő, Romanelli néma tudott maradni az ügyben.¹⁰⁰ [Kiemelés tőlem – H. P.] Romanelli ezen állítása mindenképpen elgondolkodtató. Feltételezések szerint a katonatiszt nem tudott a terv részleteiről,¹⁰¹ de ha valóban nem tudott volna róluk, akkor miért „szerecsse”, hogy néma maradt? Ha pedig „néma maradt”, akkor feltehetően tudott volna mondani egyet s mást, ha úgy döntött volna. A királyhidai lelepleződés magyarázkodások hosszú sorát vonta maga után, ugyanis Sonnino külügyminiszter nem támogatta a két ország közötti titkos kereskedelmet, legalábbis erre enged következtetni az a kérése, hogy Murari maradjon a katonai ügyeknél és a diplomáciai tevékenységénél, és vegye figyelembe azt, hogy a kormány nem kíván hozzájárulni Murari tevékenységéhez, melynek részletei nem is pontosan ismertek az olasz vezetőség előtt.¹⁰² Később Sonnino Tacolinak is kifejtette, hogy tanácsosnak tartja ugyan a magyarokkal való kereskedelmi tárgyalások bonyolítását, ám csak miután elfogadható magyar kormány alakult.¹⁰³ Sonnino a külügyminisztérium előtt is feltárta azon aggályait, hogy kiszivárogtak a magyar–olasz kapcsolatokról olyan információk, melyek az olaszokra nézve kompromittálóak lehetnek és azt a látszatot kelthetik, hogy az olaszok támogatják a bolsevik kormányt, ezért javasolta, hogy a kereskedelmet ne Bécsen, hanem Triesztnen keresztül bonyolítsák a jövőben.¹⁰⁴ Mindebből arra lehet következtetni, hogy az

⁹⁶ Szabó Mária: i. m. 30–32.

⁹⁷ Uo. 38.

⁹⁸ Uo. 40.

⁹⁹ Szabó M.: Guido Romanelli i. m. 113–116.

¹⁰⁰ *Guido Romanelli: Nell'Ungheria di Bela Kun e durante occupazione militare romana. La mia missione maggio-novembre 1919.* Udine, 1964. 66.

¹⁰¹ Szabó M.: Guido Romanelli i. m. 117.

¹⁰² DDI/6./III. 570. irat, 589–590. Luigi Borsarelli külügyi altitkár Pietro Badoglio tábornoknak és szenátornak, 1919. máj. 22.

¹⁰³ DDI/6./III. 578. irat, 595. Sonnino Tacolinak, 1919. máj. 23.

¹⁰⁴ DDI/6./III. 707. irat, 710–711. Sonnino a Külügyminisztériumnak, 1919. jún. 5.

olasz politikai elit előtt is titokban maradtak a magyar–olasz kereskedelem bonyolításának részletei. A bécsújhelyi lebukás jóval kevesebb bonyodalmat szült, ugyanis az ottani textil-és áruszállítmányt az Észak-Amerikai Ellenőrző Bizottság állította meg. A rakomány feladójaként Venezia-Giulia Kormányzósága, címzettjeként pedig a bécsi olasz katonai misszió szerepelt,¹⁰⁵ ami egyértelművé tette a kereskedelmi kapcsolatok meglétét.

A titkos kereskedelem módfelett kellemetlen volt az olasz politikai elitnek, ugyanis Olaszország vezetői sohasem kívánták hivatalossá tenni a bolsevik rezsimmal való kapcsolatokat, sőt, a sajtó már május elején Kun Béla közelebbi bukásáról számolt be.¹⁰⁶ Pár nappal később már egyenesen arról adtak hírt, hogy Kun annyira fél, hogy a kormány tagjai repülőgépeket tartanak fent abból a célból, hogy veszély esetén sürgősen Moszkvába menekülhessenek.¹⁰⁷ Ezek a hírek mindenképpen túlzóak voltak, a Tanácsköztársaság akkor még regnálása félidejénél tartott. A magyar rezsimmal elégedetlen Tacoli április 10-én vetette fel Sonninónak küldött táviratában, hogy elő kellene mozdítani egy valóban nemzeti kormány megalakulását Magyarországon. Helyszínül Szombathelyt választotta volna, ami közel van az osztrák határhoz.¹⁰⁸ Raniero Paulucci berni követ Andrassy gróffal találkozott, aki úgy vélte, hogy az olaszországi magyar hadifoglyok szabadon bocsátásával meg lehetne szervezni az ellenforradalomhoz szükséges hadsereget,¹⁰⁹ aminek Roberto Segre is támogatója volt.¹¹⁰ Szintén a háború alatt Olaszországban bebörtönöztek szabadon bocsátását javasolta haderő létrehozása céljából Vincenzo Galanti belgrádi olasz követ, aki elmondta, hogy magyar szervezkedők léptek kapcsolatba a francia és a szerb parancsnoksággal, engedélyt kérve arra, hogy antibolsevista kormányt alakíthassanak Aradon vagy Szegeden, amihez az antanttól kérnek fegyvert és hadi felszerelést.¹¹¹

Vagyis az április 25-én Aradon, illetve Bécsben megkezdődő ellenforradalmi szervezkedésben az olaszok tevékeny részt vállaltak, és igyekeztek úgy alakítani a viszonyrendszereket, hogy az érdekeiknek megfeleljen. Ezek a lépések még úgy zajlottak, hogy közben a tanácskormány is fenntartották a jó kapcsolatot. Június 19-én azonban Orlando kormánya — elsősorban a békekonferencián elszenvedett kudarc miatt — megbukott. Olaszország új miniszterelnöke Francesco Saverio Nitti, külügyminisztere pedig Tommaso Tittoni lett. Ezt követően az olaszok megszakították a kapcsolatot a tanácskormányal, és csak

¹⁰⁵ *Walcz Amarylisz: A magyar kérdés az olasz külpolitika tükrében: Olaszország és Magyarország diplomáciai kapcsolatai (1918–1927).* ELTE Doktori disszertáció, 2000. (Kézirat) 44.

¹⁰⁶ MNL OL K 807 Forradalmi Kormányzótanács Sajtóosztálya és a Sajtódirektórium iratai. 6. doboz 24. ő. e. 48. o. 1919. máj. 1. (Olasz lapszemle, Il Corriere della Sera)

¹⁰⁷ MNL OL K 807 Forradalmi Kormányzótanács Sajtóosztálya és a Sajtódirektórium iratai. 6. doboz 24. ő. e. 53. o. 1919. máj. 5. (Olasz lapszemle, Avanti!)

¹⁰⁸ DDI/6./III. 164. irat, 173–174. Tacoli Sonninónak, 1919. ápr. 10. Az osztrák határ közelsége vélhetően azért lett volna kedvező Tacoli számára, mert a szóban forgó időpontban a márki Bécsben állomásozott.

¹⁰⁹ DDI/6./III. 203. irat, 209. Paulucci Sonninónak, 1919. ápr. 15.

¹¹⁰ DDI/6./III. 238. irat, 239. Badoglio a békekonferencián ülésezőknek, 1919. ápr. 19.

¹¹¹ DDI/6./III. 231. irat, 231–232. Vincenzo Galanti belgrádi olasz külügyi megbízott Sonninónak, 1919. ápr. 18.

az ellenkormányhoz közeledtek.¹¹² Utóbbinak volt szép példája, hogy amikor június 24-én a Ludovika Akadémia tisztnövendékei vezetésével ellenforradalmi felkelés tört ki, és a résztvevőket a kommunista vezetőség halálra akarta ítélni, Guido Romanelli határozottan közbelépett. Jegyzékben fordult Kun Bélához, melyben leírta, hogy nem tűr ilyesfajta erőszakot. Ha a kivégzések mégis megtörténnek, a kormány tagjait mind egyenként, mind egyetemesen felelősségre vonják.¹¹³ A magyar közvélemény rendkívül hálásan fogadta az alezredes beavatkozását, akinek ezzel a lépésével sikerült kivívnia a lakosság szeretetét, és a jövőben Magyarország dédelgetett kedvence lett.

Hatalomra kerülését követően az új olasz kormány lobbizni kezdett a békekonferencián a magyar ellenkormány érdekében. Ehhez ürügyül szolgált, hogy június elején, a magyar–csehszlovák harcok hírére Ferdinand Foch marsall antant beavatkozást javasolt Magyarországon. Franciaország, az ötletgazda készen állt az intervencióra a többiek támogatása esetén. Anglia úgy vélte, hogy az akció támogatandó, amennyiben a franciák végrehajtják. Olaszország azonban elhatárolódott az intervenciótól, és a leendő magyar kormánnyal való megegyezést szorgalmazta.¹¹⁴ Ezért Tittoni megragadta az alkalmat, és javasolta a jelenlévőknek a Szegeden szerveződött nemzeti ellenkormány fokozott támogatását. Meglátása szerint a magyarok hozzávetőlegesen háromnegyede Kun Béla ellen volt, ám ha az intervenció mellett döntöttek volna a szövetségesek, Kun Béla hazafias színben tüntethette volna fel magát, elnyerve többek bizalmát. Viszont — folytatta Tittoni — ha a szövetségesek együttműködnének a szegedi kormánnyal, az antant tűnhetne Magyarország megmentőjének, amely felszabadítja az országot a bolsevik zsarnokság alól.¹¹⁵

Július végén a tanácskormány támadást indított a románok ellen, azonban a románok július 29-én átkeltek a Tiszán, és a Vörös Hadsereg velük szemben álló egységei felbomlottak, aminek következtében a Budapestre vezető út nyitva állt a románok előtt.¹¹⁶ A vereség és a helyzet reménytelensége következtében a kormányzótanács július 31-én lemondott egy szociáldemokrata kormány javára, melynek élén Peidl Gyula állt.

A Tanácsköztársaság bukása után Romanelli sokat tett azért, hogy a Peidl-kormány hatalomátvétele békésen menjen végbe, és a tanácskormány lemondásáról — az antant egyedüli képviselőjeként — értesítette a békekonferenciát is.¹¹⁷ 1919 novemberéig maradt a helyén, ezt követően tért haza Olaszországba.

A Tanácsköztársaság bukását követően lezárult a magyar–olasz kapcsolatok egy olyan fejezete, melyről összegzésként elmondható, hogy fordulatokban gazdag pár hónapot jelentett. A háború alatt még ellenfelekként szembenéző államok a közös érdekeknek köszönhetően félhivatalos szövetségesekké lettek. Az olaszok részben Jugoszlávia ellenlábását, részben remek gazdasági térnye-

¹¹² *L. Nagy Zs.*: A párizsi békekonferencia és Magyarország i. m. 271.

¹¹³ *Romanelli, G.*: Nell'Ungheria di Béla Kun. 166.

¹¹⁴ *Ormos M.*: Padovától Trianonig i. m. 322.

¹¹⁵ Papers relating to the foreign relations of the United States, 1919. The Paris Peace Conference. Volume VII. Közreadja: Washington, Government Printing Office 1942–1947. 183.

¹¹⁶ *Salamon K.*: Nemzeti önpusztítás i. m. 173.

¹¹⁷ *Szabó M.*: Guido Romanelli i. m. 127.

rési lehetőséget láttak a magyarokkal való szövetségben, akik örültek egy antant hatalom támogatásának, pártfogást várva tőle a békekonferencián Magyarország területi integritásának legnagyobb mértékű megőrzéséhez. A Károlyi-rezsim alatt a puhatolózások folytak. Fülep Lajos magánúton való kezdeményezése felhívta az olasz politikai elit figyelmét a magyarokra, Charmant Oszkár, a hivatalos megbízott pedig konkrétabb, közép-európai szövetségi rendszerek kialakítását célzó tervekkel állt elő. Közben a magyarok a jugoszlávokhoz is közeltek, és megkezdődött Budapest ingadozása a két orientáció között. Március közepére úgy tűnt, hogy Károlyi inkább a jugoszláv szövetséget részesíti előnyben, azonban a Tanácsköztársaság kikiáltása véget vetett a tapogatózásoknak. Olaszország, politikai és gazdasági érdekeit szem előtt tartva, nem szakította meg a diplomáciai kapcsolatokat az általa negatív ideológiájúnak ítélt tanácskormányral, sőt, gazdasági térnyerését igyekezett biztosítani. Az elszigetelt tanácskormányra is érdeke volt, hogy kereskedelmi kapcsolatai legyenek egy másik állammal, így élelmiszer és textiláru csempészése kezdődött a két ország között, egészen a fizetségül szolgáló aranyszállítmányok lebukásáig. A júniusi olasz kormányváltást követően az addig csak titokban új kormányt kívánó olasz vezetés nyíltan az ellenforradalmi szervezkedés mellé állt.

THE EVOLUTION OF HUNGARO-ITALIAN RELATIONS IN 1918-1919

by *Hamerli Petra*
(Abstract)

The object of the present study is the course of relationship between Hungary and Italy from the Armistice of Padova (3 November 1918) to the end of the Communist regime in Hungary (1 August 1919). It is mostly based on a collection of documents containing Italian diplomatic papers, which has hitherto not been sufficiently exploited in the analysis of Hungaro-Italian relations in the period concerned. Among the sources used there are archival documents, minutes of the peace conference, memoirs, reports from the contemporary press but also the published correspondence of Mihály Károlyi. The study examines the circumstances under which the armistice of Padova was signed, that is, the negotiations about the conditions of the ceasefire, which reflected the interests of the individual great powers, and also the conditions themselves as well as the military convention of Belgrade and its reception. After the armistice it was thanks to the convergence of foreign political interests that contacts between Italy and Hungary could be established. Negotiations were at first undertaken privately by the help of Lajos Fülep, to whom Mihály Károlyi, out of diplomatic precaution, gave no official commission to initiate official contact. Official letter of commission was accorded to Oszkár Charmant, who outlined during the talks several plans centered on the alliance of the Danubian countries. Yet Károlyi was prudent enough not to put all his eggs in the Italian basket, and thus the possibility of a Yugoslav orientation remained a constant element of Hungarian foreign policy. During the Communist rule trade was secretly pursued between the two countries, but simultaneously the Italians supported the counter-revolutionary movement which operated towards the suppression of the Bolshevik regime.